

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

SZILÁGYI MÁRTON

Csokonai Vitéz Mihály pályafutása
(Társadalomtörténeti kontextusok egy írói életpályához)

Budapest, 2010.

I. A kutatási téma, a disszertáció célkitűzései

A disszertáció arra tesz kísérletet, hogy Csokonai Vitéz Mihály életrajza kapcsán egy társadalomtörténeti kiindulású írói biográfiát hozzon létre. Ezzel a szándékkal nemcsak a hazai tradíció többségétől tér el, hanem azoktól az újabb jelentős kísérletektől is, amelyek vagy a „critical biography” angolszász tradíciójának a szellemében konstruálták újra az írói biográfiákat (mint Ferencz Győző Radnóti-életrajza vagy Kerényi Ferenc Petőfi-könyve), vagy éppen az életrajz és az életmű radikális elválasztásával hoztak létre új és meggyőző irodalomtörténeti narrációt (mint Kőszeghy Péter Magyar Alkibiadész című Balassi-monográfiája). Mivel azonban ennek a célkitűzésnek már a tudománytörténeti tájoltsága sem egyértelmű, rögtön szükséges némi pontosítást is tenni. A magyar történeti tradícióban ugyanis némileg mást jelent a társadalomtörténet fogalma, mint a nyugati historiográfiában. A hazai társadalomtörténet-írás kétséges egysége talán abban fogható meg csupán, hogy a legerőteljesebben a politikatörténet ellenében pozicionálja magát. Azaz a társadalomtörténet kifejezés nálunk nem pontosan körülírt elméleti-módszertani irányzatot jelenít meg, hanem egy ennél elemibb szemléleti eltérést – s ez különösen akkor feltűnő, ha mindezt a német történetírással összevetve szemléljük, hiszen ott a legélesebb módszertani viták a nagyhagyományú, komoly intézményes beágyazottsággal rendelkező társadalomtörténet (Sozialgeschichte) és a mindennapok történetével foglalkozó irányzat (Alltagsgeschichte) között alakultak ki, mivel az utóbbi megközelítéshez tartozó történészek totalizáló és csak a struktúrák iránt érdeklődő szemléletként értelmezték a társadalomtörténetet. Az irodalom társadalmi funkcióira kíváncsi kutatások lendülete azonban – a hetvenes évek fellendüléséhez képest – a német tudományosságban is megtört, s a néhány évtizede még rendkívül hatékornak látszó, német kutatás lényegében szétfoszlott, átadva a helyét – egy viszonylag rövid rendszerelméleti kitérő után – egy kultúratudományi orientációjú megközelítésnek.

Éppen ezért nem magától értetődő, mit is jelent ebben a tudománytörténeti helyzetben egy irodalomtörténeti monográfia számára a társadalomtörténeti megközelítés célkitűzése. Aligha lehetséges ugyan teljes mértékben függetlenedni a magyar tudományosság tradíciójától, amely a „társadalomtörténet” kifejezést gyűjtőfogalomként kezeli, ám nem tekinthetünk el a nemzetközi folyamatoktól sem. Márpedig egy ilyen vállalkozás elméleti-módszertani támaszt, esetleg adaptálható mintát kevésbé remélhet a magát szintén társadalomtörténetként (Sozialgeschichte) meghatározó korábbi kutatásoktól, vagy ha mégis

egy ilyen, mechanikusabb adaptációra vállalkozik, óhatatlanul avíttasnak fog hatni, hiszen nem vesz tudomást az ezt a kutatási irányt erodáló szemléleti kételyekről. Az újragondolt Csokonai-biográfia éppen ezért nem is a „Sozialgeschichte” irányából kíván tárgyhöz közeledni – még akkor sem, ha igyekszik sokat tanulni ennek a megközelítésnek az irodalomtörténetre való alkalmazásából –, ám nem sok haszonnal kecsegtetne a rendszerelméleti megközelítés sem, a kultúratudományi irányultság egyelőre meglehetősen diffúz elméleti útkeresése pedig szintén aligha kínálna egy, a Csokonai-életrajza alkalmazható mintát. Ilyenformán ez a biográfia inkább a mikrotörténet szemléletét igyekszik hasznosítani.

Nem azért, mintha itt kész, adaptálható modelleket találhatnánk. Már csak azért sem remélhetünk ilyet, mert eredendően nem is a biográfia a mikrotörténet igazi terepe. Mi több, a tágan felfogott mikrotörténet számára egyelőre nem nagyon bizonyult érdekesnek olyan író életpályája sem, akinek nemzeti klasszikus rangja igazából soha nem volt kétséges utóélete során. A szűkebben a mikrotörténet alapítókönyveihez tartozó monográfiák ugyanis újdonságukat részben abból nyerték, hogy egy, korábban tüzetes földolgozásra nem vagy alig érdemesített forráscsoporton demonstrálták a módszer szemléleti újdonságát, vagyis a metodológiai innováció bizonyos periférikusnak tűnő témák emancipálásával is együttjárt – ez ráadásul összefüggött azzal is, hogy a mikrotörténet különös érzékenységgel viseltetett a társadalom perifériájára szorítottak és elnyomottak iránt. Egy Csokonai-életrajz ilyesmire pedig nem alkalmas: egyrészt azért, mert Csokonai személye nem igényel ilyen emancipatorikus beállítódást – inkább az eddigi életrajzok részben ideológiai szempontú, plebejus irányultságát kell kritikailag végiggondolni –, másrészt pedig maga a biográfia sem írható meg tematikus újdonságként. Ez persze éppen a vállalkozás egyik nagy lehetősége is, hiszen ilyenformán egy másféle módszertani kiindulás alapján, a korábbi életrajzi konstrukciókkal összemérhető módon juthatunk el egy más hangsúlyokra épített biográfiához. Ehhez pedig a szélesebben értelmezett, tehát nem kizárólag az olasz történetírás idesorolható műveire (microstoria) értett mikrotörténeti szakirodalom legfontosabb szemléleti újításai jelenthetik a támaszt. Noha bizonyos, hogy az ezeket a szempontokat felhasználni kívánó írói biográfia mégsem lehet képes tisztán mikrotörténetiként meghatározni saját magát: nem csupán azért, mert a nemzetközi (elsősorban olasz, francia vagy német) példákat – anyaga sajátosságai miatt – sem képes maradéktalanul követni, s nem is csak azért, mert az a hazai historiográfiai tradíció, amelyhez kapcsolódhat, meglehetősen töredékes még. Bármennyire ellenáll ugyanis a mikrotörténelem a tudományos iskolák módszertani rigorozításának, mégiscsak vannak olyan általános jegyek, amelyek összekötik az idesorolható munkákat: ezek

közül azonban akad jónéhány olyan is, amelyet nem látszik érdemesnek nyomon követni a Csokonai-életrajzban. A léptékváltás problémája azonban bizonyosan a leglényegesebb kérdések egyike. Ez lényeges különbséget hordoz a „Sozialgeschichte” korábbi paradigmájához képest, hiszen az oda sorolható vizsgálatok bevallottan hosszú irodalomtörténeti folyamatok egyértelműen rendszerezett struktúráinak a leírására vállalkoztak, s ebben vélték megtalálni saját, legfontosabb szemléleti újdonságukat. Az egyetlen személy életrajzára leszűkített érdeklődés alapjaiban számolja fel ezt a totális leírásban reménykedő törekvést: a vizsgált tematika határainak másféle, szűkebbre vont kijelöléséből – amely természetesen többé-kevésbé, bár nem mindenben megegyezik a korábbi Csokonai-biográfiák terepével – az is következik, hogy a Csokonai-életpályát a környező társadalmi közeg és a személyiség interakciójában, illetve mindezeknek az identitás – ez esetben mondhatjuk úgy is: a költői öntudat – kialakulására tett hatásában szeretnénk megragadni (ezt a célt szolgálja például a Csokonai névhasználatát elemző fejezet is). Ezért lehet igen ösztönző a mikrotörténelemnek az egyediséget az általánosító tendenciákkal szemben előnyben részesítő karaktere, mondhatni, a „kivételesen átlagos” személyiség megragadásának kísérlete – Csokonai esetében a szabálytalanságoknak, a normákkal való szembehelyezkedés szituációinak az elemzésében sokat segíthet, ha nem is akarjuk ezeket feltétlenül formalizáltan leírni, hanem egyediségükben próbáljuk elemzés tárgyává tenni. Csokonai speciális kánonikus helyzete azonban még inkább láthatóvá teszi a mikrotörténetírás egyik legfeltűnőbb, bár jelentőségéhez képest ritkán explikált problémáját, nevezetesen a reprezentativitás igazából soha föl nem adott igényét. A mikrotörténetírás ugyanis – minden elméleti megfontolása ellenére is – a totális történelem eszméjének föladásával egyidőben mégsem mondott le a történeti igazságnak és a történeti igazság igaz leírásának lehetőségéről, csupán mindezt saját módszertanán belül vélte felfedezni. Némileg álságos lenne úgy tekinteni a mikrotörténetírás – valóban felszabadító hatású – lehetőségeire, mint amely mindenféle polemikus él, vagy az eddigi megközelítések leváltásának szándéka nélkül teszi meg módszertani ajánlatait. Ez pedig különösen elgondolkodtató lehet jelen esetben, hiszen a Csokonai alakjához való hozzányúlás óhatatlanul a magyar irodalomtörténet kánoni figuráinak egyikét tünteti ki figyelmével. Csokonai életének mikrotörténeti léptékű dimenziói ily módon a magyar irodalomtörténet tágabb folyamainak szempontjából is jelentőséggel ruházhatóak fel. Nem egyszerűen egy korlátozottabb érvényű kontextus feltárásáról van szó, hanem a következtetések érinteni fogják a korszak leírásának más premisszákat követő kísérleteit is; azaz ebben az esetben a mikrotörténeti lépték megteremtése önmagában és óhatatlanul is makrotörténeti dimenziókhoz mérődik hozzá, bizonyos esetekben nyilván

polemikusan. Még akkor is, ha az általánosítás vagy kiterjesztés eszközével – éppen a párhuzamos életpályák hasonló szempontrendszerű feldolgozásának hiánya miatt – célszerű igencsak óvatosan bánni.

Ezzel a választással az is együttjár, hogy a munka elméleti kiindulását tekintve egy olyan irodalomfelfogást implicál, amely elsősorban a bizonyos történeti periódusban irodalomnak tekintett szövegtípusok kontextuális megközelítésében érdekelt. Ebben a munkában tehát a biográfia nem elsősorban a műértelmezés terepe és közege. Az életrajz centrumában álló személyiséget – ezúttal a magyar irodalom egyik legjelentősebb költőjét – nem is önmagában álló, önkörén belül magyarázandó vagy igazolandó, zárt egységként kívánom megragadni, hanem elsősorban a környezetével való társadalmi interakcióiban: ezért is lesz különösen fontos a család és az összes olyan közösség, amellyel élete során Csokonai kapcsolatba lépett. Ennek a törekvésnek is megvannak persze a maga veszélyei: leginkább egy olyasféle determinizmus, amely Csokonai pályájának alakulását folyamatosan úgy interpretálná, hogy a költő a krízishelyzetekben a közvetlen környezet hatására hozza meg döntéseit. Még akár egy ilyen, végtelenségben nyilván túlzó felfogásnak is lenne persze tudománytörténeti jelentősége, hiszen látens polémiaként egy olyan szakirodalmi tradícióval szegülne szembe, amely Csokonai öntörvényűségét hangsúlyozta, s ezáltal a költőt mintegy önmagával magyarázandó zseniként fogta föl; mindazonáltal ez a véglet nem lenne túl gyümölcsöző tárgyunk szempontjából. A Csokonai pályájához hozzárendelendő társadalmi és mikroközösségi kontextusok aligha ilyenformán kezelendők.

A megcélzott biográfia-típus tehát módszertanilag, elméleti implikációit tekintve is jelentősen eltér az életrajz klasszikus gyökerű, s egészen az utóbbi időkig meghatározó modelljétől; persze az 1980-as években fellendülő, már a társadalomtörténeti iskoláktól befolyásolt biográfia-kutatás is már jelentősen eltért ettől a pozitivistá tradíciótól, többek között abban is, hogy az életrajzok tárgyául nem feltétlenül közismert, korábban is kutatásra érdemesített személyiségeket választott, mi több, a kollektív biográfia lehetőségét is hangsúlyozta. A vizsgálat Csokonaira alkalmazása talán bizonyos mértékig szokatlan – mert túlságosan hagyománytisztelő – is ebből az újabb kutatási tradícióból nézve; mindazonáltal úgy vélem, ennek a szempontnak a segítségével nemcsak számos új összefüggésre bukkanhatunk a többnyire jól ismertnek tételezett, s ezért csak ritkán problematizált Csokonai-életrajzban, hanem a társadalomtörténeti tanulságokra kíváncsi biográfiai kutatások teherbírását is jobban láthatóvá tehetjük, ha a módszertani megközelítést egy ilyen, közismertnek számító személyiség pályájára alkalmazzuk.

Ehhez a törekvéshez jó alapot ad az igencsak gazdag Csokonai-szakirodalom, amelynek legnagyobb eredményei közé az utóbbi évtizedekben minden bizonnyal a kritikai kiadás befejezése sorolható, illetve az ezzel párhuzamosan kibontakozó, poétikai-világképi érdekű értelmezéseknek (Bíró Ferenc, Debreczeni Attila koncepcióinak) a kiépülése. Ez az átépülő Csokonai-kép nemcsak lehetővé teszi, hanem igényli is, hogy a költő biográfiájának bizonyos elemeit is újragondoljuk – hiszen igencsak feltűnő, hogy miközben az előbb említett nagy koncepciók az alapokig lehatolva gondolták újra Csokonai életművének poétikai karakterét, az életrajzi anyagfeltárások és értelmezések nem követték ezt a megújulást. Ennek következtében pedig mindmáig sok esetben inkább a korábbi, néhol kifejezetten romantikus eredetű legendák uralják a Csokonai-életrajznak a műértelmezésekhez aktuálisan hozzákapcsolt részleteit. Persze nem csupán emiatt érdemes éppen Csokonai kapcsán újragondolni az írói biográfiák módszertanát. Indokolja ezt az is, hogy Csokonaitól és Csokonairól ehhez a munkához különösen gazdag és jól kiaknázható anyagot találhatunk. Igaz, meg kell alkudnunk azzal, mit is engednek meg a forrásaink. Hiába áll már rendelkezésünkre a kritikai kiadás sorozatában Csokonai levelezése, tudomásul kell vennünk: a fennmaradt levélanyag aligha teszi lehetővé mindazt, amit annak idején Martinkó András egy ideális levelezéskiadástól elvárt. Martinkó ugyanis a Vörösmarty-levelezésről szóló recenziójában úgy fogalmazott: „Az eszményi levelezés –kiadás – ezzel [ti. a levelet életre hívó „életrajzi helyzet” felvázolásával – Sz. M.] meg az egyes levelek közti hézagok vázlatos áthidalásával – szinte-szinte életrajzot is ad.” Még ha tudjuk is, hogy egy eszményen nem feltétlenül szabad számonkérnünk, hogy megvalósult-e valaha, kérdéses, létezik-e egyáltalán olyan, fennmaradt írói levelezésanyag, amelynek kiadása során megvalósítható lenne ez az igény. Martinkó ilyet mindenestre itt és ekkor nem említett. Csokonai levelei azonban biztosan nem kínáltak volna ehhez megfelelő anyagot. Nem csupán a levelek feltételezhető, részleges pusztulása vagy elkallódása miatt, hanem azért is, mert Csokonai leveleinek egy része olyan retorikai céllal született, hogy a konkrét, adatszerű közlendők helyett egy irodalmilag megformált közlést továbbítson, másik része pedig oly annyira belterjes, csak a címzettnek szánt utalásokat használ, hogy annak pontos értelmezése szinte lehetetlen. A leveleknek ezt a sajátosságát pedig a sajtó alá rendező Debreczeni Attila gondos filológiai munkája sem tudta megváltoztatni, a kommentárok képtelenek voltak minden esetben áthidalni az eleve meglévő hézagokat. A kritikai kiadásban összefogott Csokonai-levelezés léte tehát nem jelenti azt, hogy az életrajz váza – a martinkói értelemben – már készen volna: éppen ellenkezőleg, egy erőteljes előzetes értelmezés keretében válhatnak csupán beszédessé a levelek. Attól pedig mindenféleképpen érdemes óvakodni, hogy a levelezést mindenkifelett

álló biográfiai forrássá avassuk: az eddigi Csokonai-biográfiák némely elszórt következtetése jól mutatja az ebből fakadó veszélyt. Persze az sem kevés, ami mégiscsak a rendelkezésünkre áll: a Vargha Balázstól kiadott Csokonai emlékek (1960) éppúgy sokoldalúan kiaknázható forrást jelent, mint ahogy az azóta publikált történeti, helytörténeti, néprajzi adatfeltárások anyagát is érdemes újragondolni, s esetenként saját levéltári vagy kéziratári kutatásokkal kiegészíteni. A biográfia forrásbázisa meglehetősen széles körű és gazdag – talán a 18. század végi, 19. század eleji magyar írók közül mindenki másénál gazdagabb –, ám megszólaltatásához az értelmezés kontextusainak gondos mérlegelésére van szükség.

II. A kutatási eredmények összefoglalása

A munka kezdeti szakaszában, az első, még pusztán önálló tanulmányokként elgondolt fejezetekben még igen erőteljesnek bizonyult a korábbi koncepciókkal, megállapításokkal folytatott polémia, s a kifejtés menetét is ez határozta meg. Fokozatosan világossá vált azonban számomra, hogy egy, a biográfia újrafogalmazására irányuló vállalkozás akkor nyeri el az értelmét, ha nem csupán azokról a problémákról beszél, ahol határozott ellenvéleménye van, hanem az életrajz újraalakításába minél több elemet bekapcsolva hoz létre egy átfogó narrációt. Végülis tehát ez a szándék valósult meg: egy olyan ajánlat a Csokonai-életrajzra, amely hozzámérhető marad azokhoz a korábbi kísérletekhez is, amelyektől el akar térni.

Ez a célt azzal gondoltam elérni, hogy az életpálya kronológiai rendjéhez igazodó narrációt egészében megtartva, beillesztettem olyan fejezeteket is, amelyek egy-egy probléma köré szerveződve hosszabb távot ívelnek át. Ilyen például Csokonai anyagi helyzetének az alakulása vagy éppen Csokonainak a közköltészeti tradícióhoz való viszonya. Szükségesnek láttam azt is, hogy időnként olyan egységek is helyet kapjanak, amelyek látszólag kitérőt jelentenek a Csokonai-életrajz rendjéből; ezeket neveztem el „exkurzusok”-nak. Megítélésem szerint ugyanis az itt érintett problémák szervesen hozzátartoznak a biográfia alapkérdéseéhez, – még akkor is, ha a Csokonairól szóló irodalomtörténeti monográfiák hagyományában nem nagyon találunk ezek megfelelőjét. Ami persze nem jelenti azt, hogy ez itt exponált problémák némelyike (mint például Vajda Julianna házasságának kérdései vagy Csokonai kötetekének egykorú terjesztése) ne kaptak volna figyelmet, hiszen saját értelmezésem nyilvánvalóan a szakirodalom eddigi eredményeire települt rá; az újdonság – ha ez annak tekinthető – a hagyományhoz igazodó életrajzi narrációnak ebbe az irányba történő kiterjesztésében rejlik.

A Csokonai számára releváns társadalmi kontextusok számbavételekor igen fontos a család szerepének rekonstruálása. Csokonai felmenőinek a pályáját nem ismerjük részletesen, mi több, még szülei esetében is jóval több ismeretünk van a Debrecenbe beköltöző, s ott új emberként karriert csináló apáról, mint a tősgyökeres debreceni családból származó anyáról. Csokonai József pályáján egyaránt kimutatható a migráció, az apához képest végrehajtott foglalkozásváltás (nem református lelkész lett, hanem borbélymester), a „fölfelé” házasodás, azaz a közösségi presztízs megszerzése érdekében a megcélzott közösségbe való célszerű beházasodás is. Az ilyen módon megalapozott városi kapcsolatrendszer természetesen vezethetett el ahhoz, hogy a család két, iskoláskort megélt fiúgyermek egyaránt a debreceni

Kollégium diákja lett – ami egyébként azt vetítette előre, hogy a fiúk feltehetőleg immáron nem apjuk mesterségét fogják folytatni, hanem másféle életpályamodelleket célozhatnak meg. Az egyik lehetőség nyilván a református lelkészi hivatás volt, amelyet – a Csokonaitól személyesen bizonyosan nem ismert – apai nagyapának a példája is hitelesíthetett. S bár Csokonaitól nem tudunk idézni olyan megnyilatkozást, amely a református lelkészi hivatás komolyan vételéről tanúskodna, a költő iskolai pályafutásának belső logikája azt mutatja, hogy a Kollégium elvégzésében ennek a lehetősége is benne volt. Hiszen amikor Csokonai otthagya a Kollégiumot, már jó ideje tógátus diák volt. Ilyenformán pedig a teológia elvégzésének az esélye ott volt Csokonai iskolai pályafutásában – ebben a jelentős váltást majd a Sárospatakra távozás jelenti, ahol is a költő immár egyértelműen a jogi tagozat látogatására iratkozik be. A Kollégium elvégzése esetén egyéb, befutható pályák vonzerejét pedig Csokonai későbbi életpályája jól mutatja.

Csokonai nevezetes, a korábbi szakirodalomban is kiemelt módon tárgyalt konfliktusai közül a debreceni Kollégiumból való távozás is más fényben tűnik föl az életrajz újragondolásakor. A két kollégiumi „pör” forrásainak és kontextusának az elemzése ugyanis amellet szól, hogy Csokonai távozása végsősoron saját elhatározásából következett be, vagy legalábbis a külső kényszer, az ítélet azzal harmonizált. Ez persze nem jelenti azt, hogy Csokonai könnyen vette volna a kizárási határozatot: az *[Emlékezetnek okáért]* címen számontartott végső reakciója erős sértettséget mutat, sőt, a katolizálás lehetőségét is felveti. Mindez azonban nem mond ellent annak, hogy a költő maga döntött úgy – s feltehetőleg korábban, már az első kollégiumi pör idején –, hogy kilép abból a debreceni közegből, amely számára természetes környezet volt, elvágva azokat a szálakat, amelyek révén még visszaléphetett volna a Kollégium világába. A távozás utáni időszak sajátos, hazai vándorlásai ugyanis a helykeresésnek a körvonalait rajzolják ki: Csokonai ekkor kezdett el keresni valami olyan megélhetési formát, amely megfelelt volna nyilvánvaló költői öntudatának. S ebben a keresésben láthatólag mintakövető módon járt el: mindegyik kísérletének meg lehet találni a korabeli Magyarország rendi viszonyaiban már meglévő életpályamodellek hatását.

Csokonainak a Debrecenből való távozását aligha célszerű tehát kizárólag egy tragizáló narratívába foglalnunk. A Kollégiumból való kilépés valójában egy, a sorsát maga kezébe venni kívánó, öntörvényű személyiség kísérlete volt arra, hogy megvalósítsa nagyívű tervét, a költészetnek alárendelt élet megvalósítását. Ezt a következtetést erősíthetik a Csokonai verseinek első rendszerezett gyűjteményeiből levonható filológiai következtetések is: a nemrégiben felfedezett Szatmárnémeti Gyűjteményben található, saját kezű Csokonai-bejegyzések vizsgálata azt mutatja, hogy Csokonai feltehetőleg éppen 1795 tavaszán vette azt

magához valamelyik, teljesen megnyugtató módon nem azonosítható tanítványától, s vitte magával Pestre. A költői életmű megkonstruálásának első lépései tehát arra az időszakra esnek, amikor a Debrecentől való tudatos elszakadás jelei megmutatkoznak: Csokonai pontosan ekkor akarja saját verseit először kiemelni a tanári példaadás és a bravúros rögtönzés állapotából, s ezért van szüksége arra a versfüzetre – sőt, mondhatjuk úgy is, azokra a versesfüzetekre, hiszen a Szatmárnémeti Gyűjtemény mellett a Zöld Codex is ilyesféleképpen azonosítható –, amelyek segíthetnek neki a nyilvános költői megmutatkozás megkomponálásában. Innen nézvést talán még az sem véletlen, hogy Csokonai barátja, Nagy Gábor is 1796-ban másolta össze a költő verseit (ahogy ő maga rögzítette, Csokonai „saját kézírásából”). A Csokonai verseit őrző gyűjtemények – saját kezűek és másolatiak – megszáporodása feltűnően az 1795–96-os évre tehető.

Az életrajz mikrotörténeti léptékű elemzése ilyenformán már az írói-költői életmű alakulástörténetének vagy műfaji preferenciáinak a problémáihoz is elvezet. Csokonai esetében ugyanis nem mellékes tényező a folyamatosan végzett írói munka, hanem a társadalmi értelmű ambíciók egyik legfontosabb eleme és fedezete is. Ilyenformán pedig a költői életmű is számos tanulságot hordozhat a biográfia számára – noha a Csokonai-szövegek poétikai értelmezésének a feladatát nem helyettesítheti, s a művek interpretációját sem rögzítheti véglegesen egy ilyesféle megközelítés. Nem arról van ugyanis szó, hogy a szerző („író”), szöveg („írott mű”), befogadó („olvasó”) hármasságának tételezéséből kiindulva, Horváth János megfogalmazta „alapviszony” egyik elemének, a szövegek létrehozásának és szerzői értelemadásának premisszáiból indultam volna ki. Mert bár aligha arról van szó, hogy az értelmezésnek ez az iránya illegitim volna, vagy kevéssé remélhetnénk tőle figyelemreméltó elemzési szempontokat, az eddigi megközelítés alapvetően más preferenciákhoz igazodott. Ezért lehetnek csupán járulékosak és az életmű bizonyos szövegeire vonatkoztathatók a poétikai tanulságok – többek között ez is az egyik lényeges különbség a „critical biography” és a megcélzott eszmény, a mikrotörténeti elemzés módszertana között.

Mindazonáltal poétikailag is kiaknázható az a megfigyelés, amely az életrajz újragondolása során vált világossá, hogy tudniillik Csokonai nem a versek létrehozásának alkalmát szelektálta, hanem a létrejövő, számos esetben alkalmi versből utólag próbált meg egy olyan költői életművét létrehozni, amellyel saját költői teljesítményének ideális megmutatkozási formáját megteremthette. Ezt az utólagos szelekciós tevékenységet mutatják meg számunkra Csokonai verslistái, kötettervei: a csupán tervezetként fennmaradt előzetes elképzelések éppúgy, mint a később megvalósult kompozíciók. Csokonai szinte spontánnak

ható, az alkalmi költészet normáinak megfelelő költői indulása szempontjából pedig érdemes arra is felhívni a figyelmet, hogy Csokonainak a kollégiumi poétikai oktatás kereteiben induló költői működése egyszerre követett mintát és szolgált másoknak mintául: a verstani és tematikus sémákat ugyanis igen korán és határozottan áértelmezte. S noha a költő a tanulmányait két olyan tanintézetben folytatta, ahol komoly irodalmi tradíció volt, hivatalos és nem hivatalos egyaránt, az itt létrejövő versei mégsem írhatók le hézagtalanul azoknak a csoportosítási szempontoknak az alapján, amelyeket a kollégiumi irodalom teljesebb anyaga alapján elkülöníthetni. A Debrecenből való távozással és a Sárospatakra érkezéssel Csokonai számára már megszűnt a versírás oktatási kényszere: neki ekkor már sem tanulnia, sem oktatnia nem kellett a poétikát, hiszen itt jogi tanulmányokat folytatott. Sárospatak ebben az értelemben is a professzionális költővé válás fontos lépcsőfoka: itt más indokltsága volt a versírásnak, mint Debrecenben, a költővé válás ambíciójának kikristályosodása innentől kezdve egyre inkább nyilvánvaló válhatott Csokonai környezete számára is. Amikor pedig Csokonai ebből a tanintézményből is kilépett, immár tudatosan elkezdte összegyűjteni és rendszerezni addig írott verseit. Ehhez nyújtanak fontos támpontot azok a szövegfilológiai tanulságok, amelyek a Zöld Codex és újabban a Szatmárnémeti Gyűjtemény feldolgozása során fogalmazódtak meg: Csokonainak szüksége volt tanítványai versfüzeteire, hogy ebből másolhassa (vagy másoltathassa) le azokat a – korábban talán csak rögtönzés-szerűen – létrehozott verseit, amelyek alkalmasnak látszottak a nyilvánosság előtti megmutatkozásra. Ennek a műveletnek az időpontja pedig nem véletlenül esett erre az időkörre: Csokonai ekkor alakította ki azt az elképzelést, hogy miképpen juttathatná el verseit a megjelenéshez. Ezt a célt szolgálta Csokonai folyóirat-szerkesztői tevékenysége: a költő a létrehozott periodikumot, a Diétai Magyar Múzsát saját, egyszemélyes orgánumává alakította, vagyis a folyóirat kereteit egy szerzői verseskötet létrehozására használta fel. Egyik, Aranka Györgyhöz intézett levelében, ahol is saját addigi kéziratoss és publikált műveit sorolta, így is említette meg a Diétai Magyar Múzsát: „Journale-képen járt.” Ez a korszak magyarországi sajtótörténetében egyedülálló jelenség volt – már csak ezért sem csodálható, hogy egy ilyen karakterű lap élettartama olyannyira kurta időszakra terjedt –, hiszen sem a magyar nyelvű, sem a német vagy latin nyelvű sajtótermékek között nem bukkant fel hasonló törekvés. A Diétai Magyar Múzsától kezdve erősnek és következetesnek mutatkozik Csokonai pályáján a rendelkezésre álló versek kontextusba állításával kialakított kompozíció iránti igény. Ez pedig nem kizárólag az egyes kötetek belső szerkezetének kialakításában mutatkozik meg, hanem a kötetek sorozatából kialakított költői pálya egészének a megkomponálásában is. Csokonainál is ott munkál még a vergiliusi pályaképről a humanizmus idején kialakított, az életmű

redukált elemeit hangsúlyozó vízió hatása, noha ennek felerősödése a pálya végére tehető. A *Lilla*-kötet kéziratban maradt előszava ugyanis, amely az első, poszthumusz kiadásnak még nem volt része, erre az előképre visszautalva igyekezett emancipálni a szerelmi versciklust, a létrehozandó eposz előtti fázisnak minősítve a gyűjteményt: „Reményilem, hogy munkáimnak hátra lévő több csomóival minden hátra maradás nélkül folytába kedveskedhetem Érdemes Olvasóimnak; és az appróságokon keresztül esvén, magánosságra szentelt életemnek további minden részét ARPÁDról és *a' Magyarok kijöveteléről* irandó Epopeámra fordíthatom.”

Mindazonáltal egy jelentős különbség is megfigyelhető a humanizmus kori modellhez képest: Csokonai saját priaposzi verseit nem kezelte az életműve részeként, még vergiliusi értelemben sem: nem tett kísérletet sem kötetbe való beillesztésükre, sem önálló gyűjteménnyé rendezésükre. Sajátos módon azonban ezt a műveletet a tradíció többé-kevésbé megtette a költő halála után. Utólag ugyanis a végsoron csak korlátozottan prezentált életmű értelmezése ennek a sémának az alapján volt elvégezhető: Csokonai „pajkos” versei ezzel a narratívával megnyugtató módon voltak egy klasszikus költői életműbe beilleszthetők. A filológiai-textológiai kiindulású Csokonai-szakirodalom komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy bizonyos, Csokonainak tulajdonított erotikus vagy trágár versek esetében kizárja Csokonai szerzőségét – pedig a problémának az a másik oldala is figyelemre méltó, amelyre ezek a vizsgálódások alig-alig tértek ki: miért gondolhatták úgy, illetve miért fogadhatták el a verseket hagyományozók, felhasználók, hogy ezek a versek Csokonaitól származnak? Nem egyszerűen arról van szó, hogy Csokonai életművében léteztek olyan típusú „priaposzi” versek, amelyek hihetővé teheték több ilyen költemény létezését is, hiszen a kétségtelenül Csokonainak tulajdonítható, szerzői verseskötetek (akár az életében megjelentek, akár poszthumusz módon publikáltak) nem tartalmaztak ilyen szövegeket. Így persze nem lehetett volna kétségtelennek tartani, hogy vannak az életműnek ilyen darabjai. A „priaposzi” versek jódarabig apokrifként léteztek, szerzői hitelesítés és irodalomtörténeti kánonizálás nélkül. Az idesorolható versek hagyományozódásának és Csokonaihoz kötésének tehát alighanem más magyarázata van, s ezért lényeges körülmény, hogy rendelkezésre állt egy olyan gondolkodási keret is, amelybe az ilyen versek úgy voltak beilleszthetőek, hogy Csokonai kánonikus rangjával összefértek. Ez séma pedig igen korán kialakulhatott, ha megfontoljuk Kölcsey kritikájának tanulságait: az ott érvényesített kettéosztása az életműnek már az 1810-es évek közepén a populáris Csokonai-kánon létének érzékeléséről is árulkodik, s ebbe láthatólag besorolódtak a nyilvános megmutatkozásra ekkor érdemesnek nem gondolt, részben erkölcssértőnek tételezett szövegek is. Márpedig ha létezik egy ilyen szelete az életműnek, még Kölcsey szerint is, akkor ennek kiterjedése aligha mérhető fel – ezért is sorolódhattak ide

utólag egyre bővülő számban a Csokonainak tulajdonítható „priaposzi” versek. Ennek a helyzetnek a kezelésre Kölcsey eljárása lehetett az egyik megoldás: az életmű ismert vagy feltételezett anyagának olyan jellegű szűkítése, amellyel kiválaszthatók a mégiscsak érdemesnek tartható versek. A kéziratos másolatok tanulságai markánsan kirajzolnak egy másik lehetőséget is: meg lehetett őrizni Csokonai helyét úgy egy erotikus vagy normasértő ellenkánonban, hogy ez összefért a nemzeti klasszikus költői ranggal – a kifejtett formában persze meg nem fogalmazott vergiliusi minta ezen a ponton válik fontossá. Ez utóbbi jelenségnek egyfelől komoly ösztönző szerepe volt a Csokonai-filológiára nézve, hiszen meg kellett állapítani az életmű kiterjedését, s meg kellett tisztítani a Csokonai-ouvre-t az oda nem illő daraboktól, másfelől pedig mindez jól mutatja a kánonizációs mechanizmusok egymástól eltérő, de egymást voltaképp ki is egészítő hatását.

Ehhez pedig hozzá kell számítanunk azt az igencsak ritkán értelmezni kívánt, noha egyáltalán nem magától értetődő körülményt, hogy Csokonai halála után milyen gyorsan elkezdődött életműnek összegyűjtése és kommentálása. Párhuzamként gondoljunk csak a szintén fiatalon meghalt Dayka Gábor példájára: az ő esetében csak halála után hosszú évekkel bukkan fel a dokumentálás kétségtelen szándéka, s akkor is egyetlen barát, Kazinczy Ferenc tevékenységével azonosítható ez az érdeklődés. S ez még akkor is feltűnő kontraszt Csokonaihoz képest, ha beleszámítjuk Dayka halálának kedvezőtlen időpontját, a magyar jakobinusok elleni perek utáni éveket, amely azt is magával hozta, hogy Kazinczyt a fogság megakadályozta az ilyen természetű, irodalmi aktivitásban; hiszen az figyelhető meg, hogy Kazinczyn kívül igazából senki nem mutatott érdeklődést Dayka életművének gondozása iránt. Ami kézirat felbukkan, mint például a Daykától összeállított kötetkompozíciót megőrző, úgynevezett Veres Kötet, ezért is köt ki majd Kazinczynál, illetve ezért is nincsenek Dayka hagyatéka körül polémiák a Kazinczytól gondozott kötet megjelenése előtt, ezért sem vonja kétségbe senki Kazinczy felhatalmazottságát az életmű kiadására – a Dayka körül kibontakozó kánonizációs viták majd inkább a kötet megjelenése után bontakoznak ki, de jellegzetes módon nem e körül a kérdés körül.

Csokonai hagyatéka esetében viszont gyökeresen más helyzet alakult ki. A legfontosabb, s a kortársaktól is leginkább szokatlannak érzett új elem itt Csokonai anyjának az aktivitása volt. Mindez azonban aligha magyarázható meg csupán a véletlennel, azaz azzal, hogy Csokonai hátramaradt hozzátartozói között akadt egy igencsak agilis személy, míg Daykánál nem. Hiszen Csokonai esetében nem egyedül az anya cselekedett így, hanem mások is. Gaál László, Domby Márton és Kazinczy Ferenc – hogy három, egymástól jelentősen eltérő törekvést említsünk – nem Csokonainé intenciói nyomán ténykedtek, s Csokonainé sem

hozzájuk igazodott. Még akkor sem, ha hármójuk közül Gaál tagadhatatlanul közreműködött Csokonainénak a fia hagyatéka ügyében folytatott levelezésében – Gaál ugyanis ennek ellenére sem vált Csokonainé ambíciójának egyszerű eszközévé, a hagyaték gondozásának szándéka – életrajzi följegyzéseinek tanúsága szerint – saját belső igényéből következett. Ha nem így lett volna, aligha őrizi meg Csokonainé halála után az összegyűjtött kéziratanyagot, és juttatja el Toldyhoz. Láthatólag tehát itt több, igencsak aktív és határozott elképzeléssel rendelkező személy látszik vállalkozni arra, hogy Csokonai kánonizációjában részt vegyen – néha egymással összefonódó, néha egymást keresztező vagy akadályozó szándékokat mutatva. Vagyis Csokonai életműve többeknek volt igen fontos már szinte halála pillanatában is – hogy mennyire és milyen irodalom-felfogások mentén, azt a következő évek irodalmi vitái, kánonizációs törekvései rajzolták ki plasztikusan. Aligha meggyőző ahhoz, a későbbiekben erőteljes értelmező toposzá vált magyarázathoz folyamodnunk, hogy itt a nyomorult és kirekesztett költőre csak a halála után volt szükség. Az életpálya nyomon követése ugyanis másról árulkodik: Csokonai rosszkor, ha úgy tetszik, a siker kapujában halt meg, s ennek az érintésnyi közelségbe került, a korszakban páratlannak látszó sikernek a meghosszabbítása volt az az igencsak vehemens kánonizációs vita is, amely Csokonai halála után bontakozott ki. Ne feledjük: ha Csokonai akár csak néhány hónappal tovább él, akkor megéri sajtó alatt lévő kötetei megjelenését, s ezzel a költői pályájáról sugallni akart kép megteremtését – amelynek egyébként meghosszabbított segédegyenese is megvolt, a költői működés reális célképzeteként, a honfoglalási eposz koncipiálásában. Ezért is érdemel különös figyelmet, hogy milyen törekvések jellemzik Csokonai – egyébként igencsak aktív – utolsó időszakát. A költői beérkezés előkészítése (az életmű kötetekbe rendezése és a kiadásuk megszervezése) és az anyja háztartásán belül elgondolt önállóság irányába tett előkészületek (a házépítésben manifesztálódó függetlenedés) párhuzamosak voltak, s csak azért nem tűnhettek fel eddig egymást erősítő elemként, mert a túl korai halál ténye átértelmezett minden törekvést, s így az életkudarc árnyéka vetült rá a Csokonai pályáját értelmező narratívák mindegyikében a halált közvetlenül megelőző periódusra is. Pedig Csokonai számára inkább a társadalmi értelemben vett pozíció megtalálásának és megszilárdításának időszaka volt az 1802 utáni rövid időszak, s ebbe a törekvésbe szövődött bele a rendezett formában közléteendő életmű létrehozása. Csokonai egyik, levélben megfogalmazott, 1803-as önértelmezése pontosan ebben az értelemben rendelte egymás mellé ezt a két célt – jellegzetes módon, s retorikailag nagyon erőteljesen egyébként hiányként tüntetve mindazt, amit elérni kíván: „Tsak az gátol és zavar, hogy még apróbb Munkáim nintsenek kinyomtatva, mellynek oka a' Censúráknak és Typographiáknak késedelmességek;

és az, hogy egy Tiburban vagy Tusculánumban meg nem vonhatom, vagyis ki nem deríthetem magamat.” Ez a mondat szinte szimbolikus módon összegzi azt, ami az életpálya nyomon követéséből is kiolvasható: Csokonai a két cél elérését (a kötetek megjelenését és a saját privát tér megteremtését) párhuzamosan gondolta elérendőnek, költői beérkezése és polgári önállósága nála nem tekinthető külön programnak. S ez persze azt is jelenti, hogy az ily módon formulázott életcél elérése – amely, ne feledjük, igen közel volt már – egy fontos szakasz lezárását is jelentette volna. Hiszen Csokonai az idézett levélben úgy határozta meg az ezt követő életszakasz tartalmát, hogy akkor immár haláláig az Árpádról szóló eposzon kíván dolgozni – vagyis ezután már kizárólag költői cél léteznék az ő számára, társadalmilag immár semmi. A beérkezés ugyanis a saját, személyre szabott Tibur vagy Tusculanum megteremtésével már megtörtént volna.

Mindehhez érdemes még egy mozzanatot hozzászámítanunk: igen nagyszámú vers siratta el Csokonai halálát, ám ezeknek a verseknek jórésze nem vezethető le a személyes ismeretség miatti megrendülésből. A költemények némelyike ugyanis arról árulkodik, hogy a szerzőjük Csokonairól csak a műveiből, elsősorban a *Lilla*-kötetből elvont narrációs elemeket ismeri. Ezek a szövegek, amelyek között nyomtatásban megjelent és kéziratban maradt művek egyaránt vannak, tanúsítják Csokonai életművének az ismertségét, s ezt aligha lehet mindenestül a korai halál miatt felébredt érdeklődésből magyarázni. Indirekt módon ez a szövegtörzsek is alkalmas lehet arra, hogy a saját életében hatástalannak bizonyuló költői működés toposzát kétségbe vonjuk.

Igen gyorsan elkezdődött Csokonai sorsának a mintává válása is. Ennek példája az is, hogy Petőfi, költői pályájának döntő, s beérkezéshez vezető szakaszában tudatosan Csokonai imázsát alkalmazta önmeghatározásként. Petőfi pályafutása – ebben az értelemben is – a Csokonaiéra települt rá, s ezzel át is értelmezte azt. Csokonai valóban meglehetősen sok mindenben értelmeződött előképnek. Imitálható (vagy éppen plagizálható) költői életművet hagyott hátra, s mintát adott a kollégiumi diákköltészetnek – bár ennek igen érdekes területi eltérései voltak, hiszen Erdélyben jóval később és lassabban terjedtek Csokonai művei kéziratban, s élete és életműve is kevésbé vagy csak bizonyos körökben vált ismertté. Mindazonáltal Csokonai hatástörténete egészében azt mutatja, hogy hamarosan a költőként való létezés egyik alapformáját is belőle vezették le – a disszertációnak a Csokonai-kultusszal foglalkozó fejezete éppen ezt a folyamatot igyekszik megragadni, nagymértékben támaszkodva a folklorisztikai szakirodalomra is. Csokonai közvetlen utóéletében igen erős volt a biográfiára irányuló érdeklődés; ha elvonatkoztatunk az adatszerűség és a hitelesség kritériumától, akkor a Csokonai-anekdoták gyors felszaporodásának a jelensége is ezt

bizonyítja. Csokonai centrális helye a XIX. századi magyar irodalmi tudatban éppen ezért a költészet elgondolhatósága és a költészet társadalmi pozíciójának a meghatározása miatt is kiemelkedő: ez a hatás nem kizárólag ennek a költészetnek az esztétikai értékével magyarázható – még ha számos átszövődést is lehet látni a létrehozott életmű és azt értelmezni kívánó biográfiai alapozású narráció között.

Csokonai helykeresése a magyar irodalmi intézményrendszer sajátos időszakában zajlott le. Csak néhány évtized múlva jelentek meg azok az intézmények, amelyek lehetővé teheték – még ha egyelőre egy igen szűk kör számára is – az irodalmi működésre alapozott, társadalmilag akceptált életforma megvalósítását. Nem véletlen tehát, hogy Csokonainál egyfelől mennyire a feudális mecénatúra kereteibe illeszkedő patrónuskeresés dominált (a kiszemelt, reménybeli arisztokrata támogatókhoz írott leveleinek retorikája jól mutatja ezt), másfelől pedig a költő mennyire érzékenyen vette észre azokat az új lehetőségeket, amelyek egy, ehhez képest minőségileg új intézményi keret felbukkanásával váltak – látszólag – elérhetővé. A mecénáskeresés hagyományos formái ezért többször is már ennek az új célnak az elérését szolgálták: a gróf Széchényi Ferencnek címzett levél a frissen alapított Nemzeti Múzeum egyik állását célozta meg, Festetics Györgynél pedig a szintén újdonságnak és unikális jellegűnek számító Georgikon professzori állásáért folyamodott. Csokonai pályáján ugyanakkor megfigyelhetők a társadalmi státuszához, tanultságához és költői ambíciójához illeszkedő, egyéb értelmiségi lehetőségek megkísértései: a folyóirat-szerkesztés (a Diétai Magyar Múza mint megvalósult kísérlet, s a komáromi tartózkodása alatt felbukkanó Nyájas Múza mint ötlet) és a tanítóskodás (a csurgói helyettes tanári tevékenység). Ezek egyike sem állandósult azonban, s ilyenformán annak is van nyoma, hogy mintha egy idő után Csokonai saját költői tevékenységét immár el kívánta volna szakítani egy ezzel lényegileg összefüggő létfenntartó tevékenységtől: az életének utolsó időszakában felsejlő terv a kereskedővé válásról legalábbis erre látszik mutatni. A feudális mecénatúra logikájának elfogadását mutatják azonban a horatiusi Tusculanum-képzet folyamatos jelenlétét bizonyító levélrészletek éppúgy, mint azok a kísérletek, amelyek egy kisdud földdarab adományozásában látták volna a méltó jutalmat a költői tehetségnek. Ezek az elemek persze egy antikizáló költői helyzet-meghatározás keretében helyezhetők el, s így képesek megjeleníteni a költő társadalmi státuszát; illuzórikusságuk pedig jól mutatja a korszak irodalmi intézményrendszerének átmeneti állapotát.

Csokonai számára nem lehetett még a vágyak szintjén sem realitása egy, a művekért kapott honoráriumokra épített költői életnek. Az irodalmi működést társadalmilag akceptált hivatássá avató társadalmi folyamatok szempontjából Csokonai éppen átmeneti fázist

képvisel. A „hivatásosodás” polgári formáinak hiányában Csokonainak aligha kínálkozott más lehetősége, mint a korszakban számára elérhető irodalmár életformák valamelyikének a megcélzása: ám pályájának éppen az adhatja a modell-jellegét, hogy ezek közül többnek az elérésére is kísérletet tett, rövidebb-hosszabb ideig, kisebb vagy nagyobb intenzitással. S az sem kerülheti el a figyelmünket, hogy összességében képes volt sikeresen összeegyeztetni költői működését társadalmi státuszának a megőrzésével: miközben igen nagy terjedelmű írói életművet hozott létre, s művei ráadásul vagy eljutottak a kiadásig, vagy kéziratként megőrződtek, ennek a költői teljesítménynek köszönhetően komoly, társadalmilag is figyelemre méltó kapcsolatokat tudott kiépíteni (gondoljunk a Festetics Györggyel vagy Rhédey Lajossal való megismerkedésére, amelyek bizonyos irodalmi szövegek mecénási támogatásában is tárgyasultak), s eljutott a független háztartás megteremtésének küszöbére is. Halála azonban mintha éppen abban a fázisban következne be, amikor élete is fordulóponthoz látszik érni: költői megmutatkozásának terve ekkorra már szinte teljesen megvalósul, s saját házának felépítésével önállósága is körvonalakat ölt. Nem arról van ugyan szó, hogy a költői teljesítmény a társadalmi presztízs emelkedésének kétségtelen eleme lesz, ám arra alkalmasnak mutatkozik, hogy megőrizze az életmódnak azt a szintjét, amelybe Csokonai apja halála után belenő. Pontosan az vált ekkor kérdésessé, hogy ehhez a saját lábra álláshoz vajon hozzákapcsolódott, hozzákapcsolódhatott volna-e Csokonai teljes anyagi függetlenségének megteremtése is? A tragikus megszakítottságot mutató életpálya törekvései megengedik azt a feltételezést, hogy Csokonai számára ez is fontos, megvalósítandó terv volt. Csokonai életének talán éppen ez a vonatkozása tekinthető a legnagyobb, társadalomtörténeti érvényű kísérletnek: egy tudatosan és látványosan fölépített költői pálya találta volna meg a korszak Magyarországon saját kereteit – s ez legalább akkora horderejű és példaképszerű vállalkozás lett volna, mint Kazinczy Ferenc Széphalomra lokalizált kísérlete, amely egy urbanizált környezet megteremtését kapcsolta össze a birtokos nemesi életforma lehetőségeivel, s ezt avatta az írói munka méltó keretévé. Aligha véletlen, hogy Csokonai számára is ez jelentette a mintát, noha a Kazinczyétól jelentősen eltérő társadalmi helyzete miatt csak igencsak erős átértelmezéssel tudta megcélozni ezt az eszményt. A halál akkor ragadta el Csokonait, amikor ez a Széphalom mintájára elgondolt, de egy alföldi szabad királyi város közegében megvalósítandó literátori privát tér már majdnem elkészült. Tervezésének és fölépítésének a folyamatát tudtuk csak nyomon követni, működését már nem.

III. A kutatási témakörből készült publikációk

Tanulmányok

- Csokonai Vitéz Mihály apjának életpályája, ItK, 1990, 506–510.
- „Mint egy Russzó Ermenonvillében”, Csokonai, a polgár, Tekintet, 1991, 8. szám, 66–72.
- Irodalomtörténet és társadalomtörténet = Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.), Bevezetés a társadalomtörténetbe, Hagyományok, irányzatok, módszerek, Osiris, Bp., 2003, 559–572.
- „Alkalmatosságra írott versek”, avagy vidám férfikompániák humora, Csokonai, Arany és a közköltészeti hagyomány, Bárka, 2003, 5. szám, 53–62.
- Poéta vagy versifikátor? Csokonai Vitéz Mihály konfliktusai Nagyváradon, 1804-ben = Polgárosodás és irodalom, szerk. Alexa Károly, A Természet- és Társadalombarát Fejlődésért Közalapítvány Kölcsey Intézete, [Bp., 2003], (Kölcsey Füzetek III.) 83–97. Megjelent még: Szilágyi Márton, Határpontok, Ráció, Bp., 2007, 79–91.
- Csokonai „kollégiumi pörei”, Alföld, 2005, 1. szám, 31–48. Megjelent még: Az év esszéi 2005, Antológia, válogatta és szerkesztette: Molnár Krisztina, Magyar Napló, Bp., 2005, 145–166.; Szilágyi Márton, Határpontok, Ráció, Bp., 2007, 59–78.
- Csokonai és a debreceni Kollégium konfliktusai = „Et in Arcadia ego”, A klasszikus magyar irodalmi örökség feltárása és értelmezése, szerk. Debreczeni Attila, Gönczy Monika, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2005, (Csokonai Könyvtár 36.), 15–36.
- Csokonai a szekrényben, Lyukasóra, 2005, 10. szám, 12–14.
- Csokonai Tusculanuma, Híd, 2005, 11. szám, 23–30.
- Csokonai, az anekdotahős, Kölcsey Társaság, Fehérgyarmat, Társasági értesítő, 2006, 22–32.

- Csokonai Csurgón = „’S végre mivé leszel?”, Tanulmányok Csokonai Vitéz Mihály halálának bicentenáriuma alkalmából, szerk. Hermann Zoltán, Ráció Kiadó, Bp., 2007, (Ráció Tudomány 10.), 72–87.
- Egy múzsa hétköznapijai, Csokonai Vajda Juliannája = Határtalan nők, Kizártak és befogadottak a női társadalomban, szerk. Bakó Boglárka – Tóth Eszter Zsófia, Nyitott Könyvműhely, Bp., 2008, 67–92.
- Történeti rétegek a Csokonai-kultuszban, Csokonai Vitéz Mihály, mint kultusztárgy, Acta Papensia (A Pápai Református Gyűjtemények közleményei), 2007, 3–4. szám, 325–346.
- Otthonteremtés és halál, Csokonai Vitéz Mihály utolsó éveiről = Redite ad cor, Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére, szerk. Krász Lilla – Oborni Teréz, ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2008, 49– 66.
- Irodalom és folklór összefonódása egy Csokonai-anekdota körül (Esettanulmány), Ethnographia, 2008, 1. szám, 23–38.
- Csokonai az 1796-os országgyűlésen, ItK, 2008, 515–532.
- Csokonai Vitéz Mihály mint alkalmi költő = Élet/út/írások, Szilágyi Miklós tiszteletére, szerk. Turai Tünde és Bali János, MTA Néprajzi Kutatóintézet – ELTE BTK Néprajzi Intézet, Bp., 2009, 295–304.
- Az irodalomtörténeti biográfiák hasznáról és használatáról, Egy készülő Csokonai-biográfia mikrotörténeti alapjai, Sic itur ad astra, 59. szám (2009), 19–47.
- Csokonai Józsefné kiadatlan levele Szeless Józsefhez = Margonauták, Írások Margócsy István 60. születésnapjára, szerk. Csörsz Rumen István, Hegedüs Béla, Vaderna Gábor, Ambrus Judit, Bárány Tibor, rec.iti, Bp., 2009, 188–195.

Recenziók

– Csejtei István: A borbélymester hagyatéka, It, 1992, 625–630.

– Két újabb Csokonai-könyvről, Demeter Júlia – Pintér Márta Zsuzsanna: „Jöszte poétának”;
Lukács László: Csokonai a néphagyományban, It, 2007, 257–263.